Nu keert zich hier de woede tegen van wie dien naam binnen wilden. Nu heet het, dat wie dien naam gebruiken, zich inbeelden zelven *al* het volk te zijn; dat ze de broederen afsnijden; en dat ze dies een scheur trekken door het lichaam van Christus.

Ge hoort het wel, hoe de Ethischen vooral de laatste tijden ons dit voorwerpen.

Dit nu maant tot scherp zelfonderzoek. Het werpt de vraag aan uw conscientie toe, of er ook iets van aan is, dat ge bij dit roepen over »'s Heeren volk" meer aan eigen verheffing boven anderen, dan aan de eere van den *Koning*-naam van Immanuël hebt gedacht.

Zelfs doet het vermoeden, dat er wel onvoorzichtiglijk en ongeestelijk aanleiding zal gegeven zijn, om ons van min kiesch en min teeder gebruik van dien naam te verdenken, zoo niet te beschuldigen.

Evenwel, hoe groot ook die verkeerdheid ware, aan de zaak doet dit niets af noch toe.

Immers niet uw misbruik van de Schriftermen, maar alleen de termen der Schrift stellen hier den regel

Nergens leert Gods Woord ons, dat we onze wijze van spreken moeten inrichten naar onze verkeerdheid, maar overal wil de Schrift, dat we de heilige sprake zelve ten richtsnoer nemen.

En wat toont ons dan de Schrift?

Dit, dat wie van het volk zijn, keer op keer alles bederven, dat Sion bijna stelselmatig de verzenen tegen de prikkelen slaat, en dat Jeruzalem soms aan Sodom en Gomorrha gelijk is, — en dat desniettemin *het volk* er komt, en *Sion* het heilige drangt, en dat de Heere *Jeruzalem* nog verkiest.

Het is nergens in deze heilige Schriftuur: Zie wat heilige personen, en wat vroomheid in Sion, en wat een godzalig Jeruzalem, — en deswege is de Heere dat volk en dat Sion en dat Jeruzalem genadig. Neen, het is altoos *ondanks* die personen, en in spijt van wat *Sion* is, en in weerwil van wat *Jeruzalem* van zich merken laat, enkel maar *om den raad des welbehagens*.

Vrijmachtig is dat volk geroepen, *vrijmachtig* dat Sion verheven, *vrijmachtig* dat Jeruzalem uitverkoren. En wat nu ook dat volk, dat Sion, dat Jeruzalem doe, *dat blijft zoo*. Van die vrijmachtige keuze is geen appel of herziening. Die raad gaat door. Die beslissing van eeuwigheid blijft. En hoe ook Jeruzalem tegenwerke, *Hij zal nog Jeruzalem verkiezen*.

En hierin nu juist ligt de rust voor uw hart bij dat verwijt der broederen, alsof we onszelven tot *'s Heeren volk* stempelden, en dat onzelven alleen.

Zie toch, 's Heeren volk is zijn volk, niet om wat het zelf is, maar alleen om de banier, waarbij het te hoop loopt, en om het veldteeken, waarbij het neerknielt en zweert.

Het is niet *in* ons, maar *buiten* ons; en wat er in ons van te zien komt is »naar de werking van dien Christus, die in ons werkt met kracht."

De banier van zijn waarheid is het kenteeken, waaraan dit volk gekend wordt; en al loopt wie die banier omklemt nog in armelijke lompen en al is zijn gelaat nog bezoedeld en al wankelt zijn voet, dat doet er niet toe en kan de zaak niet verkeeren: het is de waarheid, het is de kenniase des Heeren, het is het welbehagen Gods dat hier beslist.

Waar nu die banier wappert, en bij die banier voor den Koning wordt geroepen, daar loop ik naar toe, als ik bij 's Heeren volk wil zijn. En dan zie ik *niet* op die personen en niet op hun leidslieden en dan peil ik nog minder hun hart, maar dan roep ik met hen: *Jehovah Tsidkenu*, om met al het volk te belijden, dat onze gerechtigheid niet onze, maar buiten ons in den Immanuel is.

Wat zou het ook zijn, zoo iemand van »'s Heeren volk" roepend, daarmeê te kennen wilde geven: »Deze allen zijn in Sion geboren?" Weet ge dit dan? Zijt ge dan kenner der harten? Hebt ge dan de gangen van ieders wedergeboorte nagespeurd? Kunt gij iemands staat beoordeelen? Moogt gij gaan zitten in Gods stoel en uw hart zeiten als Gods hart?

En als ge dat niet kunt en niet moogt, en niemand kan het, wat anders dan de banier der waarheid, in haar wapperen, zal dan aanduiding en kenteeken zijn van de plek, waar 's Heeren erfvolk vergaart?

o, Wacht u toch voor dat bouwen op indrukken van »liefheid" en van »vroomheid." Ge kunt er zoo schromelijk in mistasten. Dat staat aan ons niet. *God* keurt. En al is er een oordeel ook van den geestelijk ingeleide, waardoor de ééne Sioniet den anderen verstaat, toch kan dit het kenmerk nooit wezen, *Gods volk* wordt alleen gekend aan zijn banier. Niet persoonlijk, maar *als volk*. Of het saam om die banier vergadert, en saam bij die banier neêrknielt, om te roepen voor de eere van zijn Koning en op dien Koning alleen te zien, Jehovah Tzidkenu!

En nu mag het zijn, dat er bij die banier onder dat volk staan, die *niet* van het volk zullen blijken te zijn. De oude regel van *Ammi* en *Lo Ammi*. Maar dat staat aan ons niet te schiften. Die voor dat schiften de wanne in de hand heeft, om zijn dorschvloer te doorzuiveren is de Heere.

Ook omgekeerd kan het zijn, en zal het zoo zijn, dat altoos enkelen, soms zelfs velen, die wel van het volk zijn, van bij het volk wegloopen, de banier vergeten, het geklank van den Koning smoren op de lippen, en tijdelijk omdolen in Damascus en Tyrus, maar ook daar hebt gij niet meê te rekenen.

Als ge van het volk spreekt, telt ge niet, en rekent ge niet, en sluit ge niet uit noch in. Die sluit en niemand opent, is alleen Hij die den sleutel Davids heeft.

Maar niets van dit alles kan noch mag u van de wijs brengen.

Er is een volk des Heeren.

Dat volk moet bij de opgestoken banier gezocht worden.

En daarom voegt ge u bij wie die banier omringen, en al het verdere verblijft aan uw Here!

KUYPER.

Amsterdam 3 Februari.

Men spreekt gedurig van „Doleerenden", daarmee doelende op *personen*.

Toch is dit niet juist.

De kerk *als kerk* doleert, en gij zijt lid van een doleerende kerk. Maar persoonlijk is dit „doleeren" op u niet toepasselijk.

Persoonlijk „doleert" ge, als ge een uwer huisgenooten door den dood verliest en in den rouw gaat. Persoonlijk „doleert" ge, als ge klachten indient bij de overheid over u aangedaan onrecht. Ook kunt ge in geestelijken zin voor uw persoon »doleeren", als ge treurt over de breuke van Sion of over de verbreking van veel zalige genieting in uw eigen hart.

Maar „doleeren" in den zin, waarin dit woord thans over ieders lippen komt, is iets wat ge niet persoonlijk *kunt* doen, maar *moet* overlaten aan *uw kerk*.

Uw kerk rouwt. Uw kerk gaat in staat van doleantie over. Uw kerk wordt een doleerende.

Maar personen die zouden gaan „doleeren", om nu als doleerende personen een „doleerende kerk te stichten", zouden in *Abdera*, maar niet in ons nuchtere Holland thuis hooren.

Die wartaal banne men!

De strijd, die in den boezem onzer Gereformeerde kerken nu reeds jaren, met toenemende heftigheid gestreden wordt, hangt nóch uitsluitend aan het begrip van *Separatie* nóch aan dat van *Doleantie*, maar is een strijd tusschen het historisch-nationaal karakter dezer kerken en het nieuwmodisch van buiten geïmporteerde wezen, dat men haar opdringt.

Wel beidt oppervlakkigheid en kortzichtigheid zich in, dat thans geheel deze strijd in het begrip van *Doleantie* opgaat, zoodat de breede kring, waarin voor het oogenblik deze Doleantie *niet* doorwerkt, nu ook voorgoed buiten dezen strijd is geraakt; maar deze voorbarige meening mist allen grond.

Kort na de beweging van 1834 scheen het evenzoo; en de orthodoxe predikanten die destijds het lijf geborgen hadden, beeldden zich ook destijds in, dat de storm nu voorbij was.

Toch heeft de uitkomst het wel anders geleerd, en doen zien hoe de nauwelijks met veel moeite gesmoorde beweging na korte jaren nogmaals kracht won en opnieuw en op nog geduchter wijze den ouden strijd vernieuwde.

Dit *kon* toen niet anders en kan *ook nu* niet anders, eenvoudig omdat men met geen schermutseling of steekspel, maar met een diepgaande levensworsteling te doen heeft.

Onze Gereformeerde kerk heeft in den tijd van haar opkomst eenmaal een eigen type, een eigenaardig stempel ontvangen. Ze ontving dit noch door de spitsvondigheid der geleerden noch door de gemoedelijkheid der mysticken, maar door de nooden van het leven zelf.

Het was een harde tijd, waarin onze toenmalige kerk gereformeerd wierd. Het ging om galg en brand-tapel. Het halfgeloof bezweek. De *Halven* deinsden af en weken terug. En het waren alleen de *Heelen*, die den moed en de volharding der genade ontvingen, om zich door dreigement noch verschrikking van hun belijdenis te laten afdringen.

Maar juist hierdoor was het dan ook de belijdenis dezer *Heelen*, die tot de kerk doordrong, den toon aangaf en haar tot formulier en symbool wierd.

Toen de *Halven* zwegen, waren de *Heelen* alleen aan het woord, en het is uit *hun* toonaard dat toen het wiegelied onzer kerk bij de brandstapels onzer martelaren gezongen is.

Niet door wilkeur noch door conventie, maar door de harde onverbiddelijke noodzakelijkheid des levens, is derhalve aan onze kerk dat besliste, dat volstrekte, dat afgesnedene en in niets aarzelende karakter opgedrukt, dat we gemeenlijk uitdrukken met den naam van *Calvinisme*.

Dit stempel staat in onze Belijdenis. Het prijkt in onzen Catechismus. De Canones van Dordt vertoonen het. Het is merkbaar in ons Psalmgezang. Het schittert in onze Liturgische formulieren. Het komt uit in onze sobere en strenge practijken van eeredienst. Het zit in het Puriteinsche onzer oude zeden. Meer nog, het staat afgedrukt in ons eigen leven, in het leven van ons hart.

Toch, en dit worde nimmer uit het oog verloren, zijn deze *Heelen* altoos de *minderheid* in het cijfer geweest; in den tel hebben de *Halven* het altoos gewonnen.

En dat niet alleen, maar de *Halven* hebben zich voortdurend geroerd ook.

In geen eeuw en geen kwart eeuw hebben ze stil gezeten, en onder allerlei benaming van Socinianen, Arminianen, Cartesianen, Coccejanen en Toleranten hebben ze rusteloos met hun massa tegen het Calvinisme der *Heelen* gereageerd.

En vraagt men, hoe het dan kwam, dat de *Heelen* toch den toon bleven aangeven, dan luidt het antwoord, *omdat zij het stempel in handen hadden*, en de *Halven* een goed gegraveerd stempel misten.

Op politiek en op sociaal gebied waren de *Halven* overmachtig, want daar immers waren ze op eigen erf. In de wereld gevoelden ze zich meest thuis, ook al droegen ze in die wereld *hun* belijdenis der Christelijke religie in.

Maar in *de kerk* legden ze het steeds af. Wel niet in het cijfer, en deswege vaak niet bij stemmingen; maar wel voor den levenstoon.

Ze konden in een Gereformeerde kerk nooit een banier opheffen, die het tegen de *Gereformeerde banier* op den duur uithield.

De kerkelijke conscientie was hun tegen. Hun eigen taal verried hen.

En zelven leefden ze nooit anders dan onder den indruk, dat zij oppositie voerden tegen wat het historisch wezen der kerk uitmaakte.

Vandaar hun haat tegen de *„Nachtschool."* Want in die „Nachtschool" school juist dat oud Gereformeerde, echt Calvinistische element.

Daarom moest die „Nachtschool", zoo het heette, *afgetrapt*. Die „Nachtschool" moest *gedeclineerd*. Alle macht, wetenschap en invloed moest aan haar ontrukken. Ze moest als *pariah* aan de algemeene verachting prijsgegeven. En als men dan inmiddels zelf allen invloed aan zich had getrokken, zou het eerlang met die »Nachtschool" wel uit zijn.

Evenals wijlen Prof. Chantepie de la Saussaye zelf bekende, dat men het er op toe had gelegd om »de partij van Groen van Prinsterer te vernietigen", zoo ook had de vergadering op *de Klomp* het initiatief genomen om de „Nachtschool" er onder te brengen, en de »Nachtschool" was de oude historische Calvinistische partij.

Dát van den éénen kant, en van den anderen kant zou men dan gelijktijdig *een nieuw stempel* voor onze kerk snijden, en dat nieuwe stempel zou dan voortaan het *cachet* van ons kerkelijke leven zijn.

Origineel waren de heeren hierbij niet. Ze vonden niets zelf. Al wat ze leverden was kopie. Zuivere kopie van wat de Duitsche godgeleerden én in hun *Union* én in hun *Hiërarchie*, én in hun *Vermittelungstheologie* hadden uitgevonden.

Ze *wilden* niet de Calvinistische theorie voortzetten, maar er met opzet tegen reageeren, en haar uitroeien. Wat ze voor zich zagen, beschouwden ze als een puinhoop, en op dien puinhoop wilden ze een *nieuwe kerk* stichten, en die nieuwe kerk, dát zou de „Nederlandsche Hervormde" zijn.

In die kerk trokken ze aan zich alle macht. Voor die kerk hunner schepping eischten ze alle privilegies en voordeelen. Voor die kerk zou de toekomst van vaderland en volk zijn.

Maar hoe talentvol ook opgezet, is deze touleg toch jammerlijk mislukt.

De *Heelen* bleken te taai van wortel, om zich onder het declinceerend scheldwoord van „Nachtschool", te laten uitdelgen.

Ze hielden stand.

De „Nachtsschool," hoe ook in hooger kringen gesmaad en verguisd, bleef invloed oefenen.

En niet lang meer of de volkskern van het nationaal historische leven koos weer zoo beslist voor het oude Calvinistische stempel, dat er als *macht* meê te rekenen viel.

In dezen machtigen strijd nu vormt én de beweging van 1834 én die van 1886 slechts *een episode*, en men vergist zich ganschelijk, zoo men acht, dat in één dezer beddingen of ook in beide reeds al het water van dezen stroom is afgeleid.

De worsteling der beginselen die aan dezen strijd ten grondslag ligt *reikt veel verder*.

Ze is een worsteling tusschen het oude historische leven en het antinationale, dat nieuw van buiten is ingevoerd en ons wordt opgedrongen.

Het is een worsteling tusschen de volstrektheid der *Heelen* en de plooibaarheid en rekbaarheid der *Halven*.

Het is de worsteling tusschen hetgeen eens onze martelaren bepleit hebben met hun bloed en hetgeen thans de *„Toilettetheologen"*, gelijk een Duitscher ze noemde, door philosophische versierselen aanlokkelijk maken.

Het is de worsteling tusschen het degenationale element bij onze kleine burgerij, die alleen Hollandsch leest, — en het kosmopolitische van onze hoogere standen, die in onze Hollandsche litteratuur vreemdelingen zijn.

Kortom, het is een worsteling, die heel ons nationale leven omvat, met al de stroomingen die in haar zijn waar te nemen.

En daarom doet het er niet toe, of de *Halven* thans de *Heelen* kerkrechtelijk uitmaken. Daarmee zijn ze ng verre van dood. Hierdoor is hun kracht eer verhoogd. Zijn ze vrijer in hun bewegingen geworden. En wordt de ontwikkeling van het Calvinistisch beginsel slechts te machtiger.

De zoete droom, alsof het nu verder, zonder de *Heelen*, rustig zou blijven, is dan ook niets dan pure illusie.

Bij duizenden en tienduizenden verkeeren ze nog onder hun kerkelijke hoogheid, die in hun hart zich zielséén gevoelen met de Calvinisten in den strijd dien ze tegen de *Halven* strijden, ook al missen ze voorshands nog den moed en de overtuiging om den weg der Doleantie te kiezen.

Iets wat zoo waar is, dat de *Halven* zelven overtuigd zijn en het openlijk uitspreken, hoe, als morgen den dag het staatsgeld wegviel, schier al het volk van onder hen weg en naar de Doleerenden overliep.

En dit juist is het, waarom de sinds jaren aangebondene, en nu acuut geworden strijd, zoo belangrijk is.

Bullen kunnen dezen strijd niet beslechten.

Met een *afzettingssysteem* kunt ge slechts den toorn over uzelven inroepen.

Maar onder uw bullen en vonnissen door, gaat de geestelijke worsteling voort en voort.

De *Halven* blijven op hun rietstaven steunen, en de *Heelen* gaan rusteloos voort, om hun erf na ert te betwisten.

Zie maar eens wat onderscheid nu reeds tusschen de „Nachtschool" van voor twaalf jaren en nu.

Wat zal het dan niet zijn, zoo deze worsteling even gelukkig mag worden voortgezet!

Wat, als ze in gelijke mate nogmaals twaalf jaren in zelfbesef, in geestelijke veerkracht en ook in intellectueel vermogen zal zijn gegroeid.

Het feit, dat bijna gelijktijdig twee diaconale samenkomsten van Gereformeerde zijde worden gehouden, is een bemoedigend teeken des tijds.

Het toont, dat de drang om onze kerken weer te doen opstaan uit haar werkeloosheid in de borst van veel ernstige mannen wakker wierd, en dat het verwijt, als bedoelden de Gereformeerden slechts *leer*zuiverheid zonder *leven*, blijkbaar slechts vrucht is van argwaan en min vriendelijke verbeelding.

Toch blijkt juist uit wat we nu waarnemen klaarder dan ooit, hoe spoedig de levensuiting het rechte spoor bijater wordt, als op leerzuiverheid geen nadruk wordt gelegd.

Waaraan toch is de inzinking onzer Diaconieën, anders te wijten, dan juist daaraan, dat men heur dogmatischen grondslag geheel uit het oog verloor, en van haar samenhang met het priesterlijk ambt van Christus niets meer merkte?

Hoe is niet juist door gebrek aan inzicht in het wezen der liefde en der barmhartigheid en haar samenhang met het hart zelf van onze belijdenis, als barmhartigheid op straat gaan wandelen wat, aan Gods Woord getoetst, eer onbarmhartigheid bleek!

Hoe is niet als vrije philanthropie van de kerk gescheiden wat met van de kerk los te raken den toevoer van haar levenssap afsneed!

En hoe is niet juist door het droeve feit, dat de Diaconie geesteloos en de Philanthropie belijdenisloos wierd, de Christus én uit de Diaconie én uit de vrije Philanthropie uitgegaan.

Om den Gereformeerden naam verheugt het ons, dat men beide thans poogt te verbeteren.

Het *geesteloose* moet uit onze Diaconieën weer weg, en het *onkerkelijke* uit onze Philanthropie.

Ook in verband met het Diaconaal Congres verschijnt eerstdaags bij A. Berends, te Harderwijk, een belangrijk geschrift, getiteld: *Olie en wijn in de wonden, beschouwingen over het Diaconaat door H. Hoekstra, N. A. de Gaay Fortman en Dr. W. van den Bergh.*

De omvang zal vijf vel zijn en de prijs *f* 0.75.

Het bevat drie stukken: 1°. *Ds. Hoekstra*, de practijk der barmhartigheid naar de Schrift; 2°. *Ds. De Gaay Fortman*, het werk der barmhartigheid in de Ned. Geref. kerken gedurende de dagen der republiek; en 3°. *Dr. Van den Bergh*, onze persoonlijke en kerkelijke onbarmhartigheid en hare genezing.

In het voorwoord, waarin de schrijvers hun standpunt uiteenzetten, lezen we o. m.:

»*Olie en wijn in de wonden!*" zij de bede, die oprijze tot onzen Hoogepriester in de Hemelen, nu deze bladzijden, aan het Diakonaat gewijd, het licht zien,

Immers, ook het ambt der Diakenen ligt, onder moordenaars uitgetogen, op den openbaren weg. Ongeloof en onbarmhartigheid, sleurdienst en traagheid, geldzucht en berekening hebben het heerlijk ambt der barmhartigheid aangerand en van zijne sieraden en kracht beroofd. Halverweg tusschen Jeruzalem en Jericho, het geestelijk en wereldsch gebied, ligt het misvormd ter aarde.

De wetsontwerpen tot regeling van het Armbestuur van 1851 en 1853 riepen een korte poos den amechtige wakker; maar helaas! al te spoedig werd berust in het »bewijs van onvermogen", aan de kerkelijke barmhartigheid door de Overheid uitgereikt, ja helaas! maar al te gretig van onbaidiën van het burgerlijk armbestuur gebruik gemaakt.

Daar komt de Priester voorbij — beeld van de kerkelijke personen. Maar ach! denk aan het Synodale besluit van 1885 om de diakonieliggers op te vragen, van 1887 om het bedrag van het batig salde der Diakonierekening te vernemen; en moet ons hart niet wegkrimpen van smart over dergelijke gevoelloosheid tegenover de schrijnende wonden onzer Diakonien, wier geestelooshéid en financieele bezorgdheid wellicht in dergelijke besluiten het best weerspiegeld wordt?

Meer barmhartigheid scheen de Inwendige Zending te toonen, de Leviet, die ook voorbij kwam. Deze tenminste had meer oog op dit kerkverval, zag toe, legde de wonden bloot, riep de verontwaardiging wegens de onbarmhartigheid tegenover weezen, kranken, verwaarloosden wakker, beklaagde de bijkans verstijfde Kerk — maar liet het herstel der moeder aan anderen over, trok zich slechts de kinderen aan. De Leviet — ging voorbij, zich haastend om door stichting na stichting, door Vereeniging na Vereeniging te ijveren, vergetend, dat de onbarmhartigheid tegenover de Kerk, waaruit zij was gesproten, door dergelijke hulp niet goed gemaakt werd, al mocht ze uit de verte getuigden ten zegen zijn en door hare ervaring de Diakoniën ten goede komen.

Slechts Één blijft zich ontfermen over onze gezonkene Kerken en amechtige ambten. Hij, die zijn Kerk kocht met zijn bloed en als Hoogepriester het ambt der barmhartigheid door den Heiligen Geest verwekte; Hij, die als Koning van menige Kerk verloochend, allerwege de wetten zijner barmhartigheid met voeten getreden zag: — Jezus Christus alléén.

Al mag Hij als Samaritaan minder eer en gehoorzaamheid ontvangen dan Priester en Leviet, Hij *»werd met innerlijke ontferming bewogen"*; Hij alleen kan die wonden zuiveren als door wijn, verzachten als door olie, onze kerkelijke en persoonlijke onbarmhartigheid vergoenen door zijn bloed; onze kerken en harten vernieuwen door zijnen Heiligen Geest.

Onze roeping zij slechts, naar het Woord en uit de Geschiedenis bloot te leggen, wat de barmhartigheid van gelooviigen en Diakenen naar de Schrift moet zijn, wat zij eens was, hoe zij thans is geworden en weder worden moet, tot voorbereiding tevens der kerkelijke samenkomsten, aan het herstel der Diakoniën gewijd. Wat in deze bladzijden ontdekkend, waarschuwend, genezend is, zij slechts een middel in de hand van onzen getrouwen Heiland, die eens, aan de bekeering ook onzer Kerken en Diakoniën getogen, naar de gelijkenis waarborgt, dat *»goede werk zal voleindigen"*, de ellendigen in eigen huis en Kerk weer doen verzorgen en toevertrouwen aan hen, die, door de liefde Christi gedrongen, bij Jezus' wederkomst het genadeloon zullen ontvangen.

Gelijk men weet, is ook dit geschrift eene vrucht van het Synodaal Convent van Rotterdam. Diep wierd reeds op die vergadering gevoeld hoe door en door krank onze Diaconieën waren. En het scheen, eer men kerkelijk handelen ging, hoognoodig de »gemeente in Sion" wakker te schudden.

Zij dat de uitwerking ook van dit gulden geschriftje.

Lezenswaard is wat Ds. Griethuyzen van Burgwerd in zijn *Rekenschap van gevoelens en positie* (Bolsward bij de Wed. P. M. Feenstra) én over zijn eigen positie én over zijn wenschen voor de toekomst schrijft.

Van zijn eigen positie zegt hij:

Wilt gij weten welke positie ik inneem in den tegenwoordigen strijd onzer dagen?

Het is bekend, onze doleerende broeders zijn van oordeel en zij toonen het met hunne daden, dat breken met de organisatie, zooals die in 1816, niettegenstaande protest en verzet van enkele classes, o. a. die van Amsterdam en Rhijnland, onze kerken is opgelegd en in 1852 zonder protest is bestendigd, plicht is, dat elk uur levens onder die organisatie zonde is voor God.

Anderen zijn er, die zich wel niet met die organisatie kunnen vereenigen, die haar een straf Gods noemen, welke men moet aanvaarden, maar die niets van zich laten hooren, die — en ik heb hier de leerlingen of volgelingen van wijlen Dr. Kohlbrügge op het oog — zooals laatst nog in een onzer groote steden geschied is (ben ik goed ingelicht) — afzonderlijke voorbereidings-predikatiën houden voor hunne aanhangers en daarmede feitelijk verklaren, dat zij in de kerk een geheel afzonderlijke groep vormen, zonder de banden te verbreken, zonder zelfs te getuigen met woord en protest.

Weer anderen, zooals gij, zijn van oordeel, dat de geest, die in de synode heerscht, niet goed is, maar die het verwachten van omzetting van de besturen, die aan de organisatie als zoodanig niets wenschen te veranderen.

Tot op het vorige jaar hebben diezen, al maar door, geroepen over de ellendige toestanden. Dr. Vos van Amsterdam vergeleek de synode bij eene melle kemschin, die telkens hare wegen verdraait; Ds. Segers van Leiden schreef zelfs, dat hij achting (ik geloof niet, dat ik het te sterk uitgedrukt weergeef) zou hebben voor die gemeente, die den moed had om te breken met de synode. Ds. J. G. Verhoeff schreef, of het niet tijd werd, dat men de synode de gehoorzaamheid opzegde, gelijk onze voorvaderen weleer Koning Filips van Spanje de gehoorzaamheid hadden opgezegd; maar die nu allen zwijgen, wat meer zegt, hen die breken, of zich verzetten, geweldadig tegenstaan; die, zooals het tenminste schijnt, van alle verzet hebben afgezien en doen, alsof onze bestaande toestanden zoo zuiver mogelijk zijn.

Welnu, tegen het standpunt, dat door de Doleerenden ingenomen wordt, heb ik, en ik meen voor mij zelf terecht, gravamina. Dit weten velen mijner doleerende broeders zeer goed.

Ik voor mij ben niet overtuigd, dat men eigenmachtig de banden verbreken mag met deze organisatie. Gevoelen anderen daarin geen zwarigheid, meenen anderen, dat zij in hun conscientie daartoe geroepen zijn, welnu, een ieder staat of valt zijn eigen Heer. Ik houd er mij stellig van overtuigd, dat bij velen, niet bij allen, het een zaak des geloofs en des harten is.

Niet alleen echter, dat ik geen vrijmoedigheid heb, om eigenmachtig de banden met de huidige organisatie te verbreken, ook meen ik, dat de eenheid der gemeente op vele plaatsen verbroken wordt. Eenheid der gemeente, der plaatselijke openbaring van het Lichaam van Christus.

En laat dan omtrent zijn sympathie voor de doleerende kerken *dit* volgen:

Ik geloof de gemeenschap der heiligen; ik gevoel, als ik mij in hun midden bevind, dat wij éénzelfden Heer dienen, éénzelfde hope koesteren, en daarom maak ik geen zwarigheid om, daartoe aangezocht, eens een enkele maal in hunne vergaderingen het Woord te bedienen, hen met de gaven, welke de Heere mij gegeven heeft, te stichten, maar daarom ook, omdat het broederharte dan klopt, te verledigen tegen de verguizingen, die hun ten deel vallen.

Ziehier een waarlijk exceptioneel standpunt!

Bijna alle predikanten, die nog geen roeping gevoelen om tot reformatie van hun kerk over te gaan, blazen weinig minder dan dreiging en kerkelijken moord tegen een ieder die voor reformatie is.

Hoe dichter ze eerst bij u stonden, hoe feller ze zich tegen u keeren. Het is of ze door bitterheid u beletten willen, ooit weer hun conscientie wakker te maken door herinnering aan vroegere vriendschapsbanden.

Doch hier is nu een Bedienaar des Woords, die voor zichzelven *geen* roeping tot reformatie gevoelt, en toch met broederzin jegens hen, die deze roeping volgden, vervuld is.

Och, dat er zoo velen waren!

Want natuurlijk, noch Ds. Griethuyzen noch een dier andere broederen mogen met rust gelaten.

Ze zijn er niet meê af, dat ze zeggen, deze *roeping* niet te kennen. Voor de rechtbank van Gods Woord en van de historie zullen ze dit zeggen gestand moeten doen, of intrekken. Maar in afwachting hiervan is het dan toch lieflijker een woord van vrede dan van bitterheid te hooren.

Nog onder de Synode is deze prediker toch niet synodaal geworden, gelijk schier al de anderen, die u almeer als versynodaalde mummiën met hun levenlooze oogen aanstaren.

Daarom zet Ds. Griethuyzen den strijd tegen de Synode dan ook voort en zegt diensaangaande:

Wat ik dus heb bedoeld met de oprichting van het *Vaandel*, wat ik dan zou willen? *Meewerken* tot verkrijgen van betere toestanden voor *geheel onze kerk, voor alle onze gemeenten*. Meewerken tot het opvatten der lijn, die door mannen als Vos e. s. is losgelaten, nl. strijd tegen deze organisatie, de vrijmaking van alle onze kerken, haar weer teruggeven een Gereformeerde kerkorde, een kerkorde die, wat de beginselen aangaat, in de Dordtsche is terug te vinden, of wilt ge, in onze Belijdenisschriften.

Onze kerken, of indien dit woord beter in uwe ooren klinkt, onze gemeenten zijn van huis uit Gereformeerd. Ik geef u volstrekt niet toe, wat gij schrijft: »Verder en verder afdwalende (de Geref. kerk) meer en meer van kracht en van leven ontbloot, is zij *ten ondergegaan*) en op hare puinhoopen is de Ned. Herv. kerk gesticht." Onze gemeenten zijn nog niet van wezen veranderd. Alleen zijn zij gezamenlijk onder een hoofdbestuur gebracht, dat in pro-